

2. Молчанова О. Н. Самооценка : теоретические проблемы и эмпирические исследования : [учебное пособие] / О. Н. Молчанова. – М. : Флинта, 2010. – 391 с.

3. Немов Р. С. Психология : [учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. – 4 е изд] / Р. С. Немов. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – Кн. 1: Общие основы психологии. – 688 с.

4. Орлов Ю. М. Восхождение к индивидуальности : [кн. для учителя] / Ю. М. Орлов. – М. : Просвещение, 1991. – 287 с.

5. Симонов П. В. Темперамент. Характер. Личность / П. В. Симонов, П. М. Ершов. – М. : Наука, 1984.

6. Столин В. В. Самосознание личности / В. В. Столин. – М. : МГУ, 1983. – 284 с.

7. Столяренко Л. Д. Основы психологии : [практикум] / Л. Д. Столяренко. – Ростов н/д. : Феникс, 1999. – 576 с.

8. Чеснокова И. И. Проблема самосознания в психологии / И. И. Чеснокова. – М., 1977. – 144 с.

9. Хьелл Л, Теории личности. Основные положения, исследования и применение / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер Пресс, 1997. – 608 с.

УДК 614.841.332

Кобко В. А., к.і.н., ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ПІДГОТОВКИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДСНС УКРАЇНИ

У статті, на основі аналізу актуальних тенденцій розвитку теорії і практики управління та сучасного стану інтеграції вищої освіти України в Європейський простір вищої освіти, розглянуто окремі аспекти управління процесом виховання майбутніх фахівців пожежної безпеки в умовах підготовки у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Ключові слова: управління, процес виховання, фахівець, пожежна безпека, Державна служба України з надзвичайних ситуацій.

В статье, на основе анализа актуальных тенденций развития теории и практики управления и современного состояния интеграции высшего образования Украины в Европейское пространство высшего образования, рассмотрены отдельные аспекты управления процессом воспитания будущих специалистов пожарной безопасности в условиях подготовки в учебных заведениях Государственной службы Украины по чрезвычайным ситуациям.

Ключевые слова: управление, процесс воспитания, специалист, пожарная безопасность, Государственная служба Украины по чрезвычайным ситуациям.

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси в Україні, зокрема, у системі вищої освіти [1], яскраво свідчать про прогресивні європейські зміни в умовах функціонування вузу. Сьогодення вимагає подальших наукових розвідок сутнісних характеристик управління процесом виховання майбутніх фахівців пожежної безпеки в умовах підготовки у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Аналіз останніх досягнень і публікацій. Питання стану сучасної вищої освіти, виховного процесу у вищій школі були предметом спеціальних досліджень В. Бабич, А. Бойко, І. Винниченко, Г. Глухова, В. Жук, О. Кондратюк, В. Кузь, І. Мартинюк, В. Петрович, Б. Гаєвського, В. Галузинського, Я. Колибабюка, Н. Євтуха, В. Лисовського, Л. Барішникової, З. Береговського, О. Камінського, А. Калініченко, О. Корольчука, М. Поночовного, Л. Кузьменко, Х. Мазепи та інших. Проте, на нашу думку, процес виховання майбутніх фахівців пожежної безпеки в умовах підготовки у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій потребує додаткового спеціалізованого дослідження.

Постановка задачі та її розв'язання. Процес управління виховним аспектом навчання у вузах Державної служби України з надзвичайних ситуацій здійснюється, має свої особливості а, отже, стає актуальним питання про визначення сутності цього поняття на сучасному етапі. Вивчення проблеми створення цілісної системи управління вихованням у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій, що готують фахівців пожежної безпеки, видається перспективним напрямком дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Дослідити деякі аспекти управління процесом виховання майбутніх фахівців пожежної безпеки в умовах підготовки у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Історичні виклики ХХІ століття, їх новизна та масштабність обумовлюють необхідність прогнозування інноваційного розвитку вищої освіти, забезпечення змін, які є кардинальними, у змістових, технологічних, управлінських домінантах, спрямованих на виховання конкурентоздатної, соціально-мобільної та компетентної особистості.

Вивчення практики виховної роботи у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій свідчить, що вона не має системного характеру. Особливо це стосується позааудиторної виховної роботи, яка недостатньо пов'язана з навчальним процесом і побудована, переважно, на окремих, разових, спорадичних заходах й

епізодичній взаємодії колективів вищих навчальних закладів Державної служби України з надзвичайних ситуацій із соціальними інститутами, а також характеризується низькою активністю курсантського самоврядування та недостатнім організаційно-педагогічним забезпеченням.

Виховний процес у вищій школі, безумовно, має свої особливості і специфіку, що накладають свій відбиток на управління даним процесом. Однак не викликає сумніву факт існування загальних закономірностей теорії управління, що носять усепроникаючий характер і виявляють себе в будь-якому змісті управлінської діяльності, будь то управління приватним підприємством, що традиційно відноситься до економічного управління, чи управління виховним процесом у вузі, що розглядається в рамках соціального управління. Крім того, умови ринкової економіки, у якій існує українське суспільство, сприяють максимальному зближенню цих двох підвидів управління.

Вища освіта покликана своїм фаховим призначенням ініціювати новаторські, інноваційні, евристичні підходи, які відповідали б на виклики сьогодення й узгоджувалися б з перспективами майбуття.

Досвід модернізації системи освіти України показав, що якість вищої освіти визначається передусім якістю стандартів освіти та професійної підготовки, інфраструктурами внутрішнього й зовнішнього середовища, рівнем управління навчальним закладом.

Управління вихованням – це діяльність керуючої підсистеми, спрямованої на створення прогностичних, педагогічних, психологічних, кадрових, матеріально-фінансових, організаційних, правових, санітарно-гігієнічних, медичних умов, необхідних для нормального функціонування виховного процесу [2]. Сутністю управління вихованням є створення умов для реалізації цілей виховання.

Система управління виховною діяльністю досліджується за допомогою системного аналізу, у якому застосовно до педагогічних об'єктів і явищ, традиційно виділяються:

- 1) морфологічний аспект, що передбачає виділення елементів системи;
- 2) структурний аспект - з'ясування внутрішньої організації системи, характеру зв'язків елементів і підсистем, системоутворюючих відносин;
- 3) функціональний - розкриття функцій системи в цілому і її елементів, вивчення механізму функціонування системи;
- 4) генетичний - дослідження становлення, подальшого розвитку і перетворення системи [3].

У структурі управління вихованням вищого навчального закладу Державної служби України з надзвичайних ситуацій традиційно виділяють стратегічний, тактичний та оперативний рівні. Керуючу підсистему складають адміністративно-навчальні органи, які здійснюють все-

бічний керуючий вплив на кінцевий об'єкт управління - курсантські колективи з метою підготовки фахівців пожежної безпеки високої кваліфікації. Цей вплив здійснюється у формі виховання, при якому курсантам передаються визначені знання, уміння і навички.

Традиційно виділяють організаційно-педагогічні, соціально-психологічні, економічні методи управління вихованням [4]. У сучасних умовах спостерігається зміщення акценту з організаційно-педагогічних на економічні методи управління вихованням, як на найбільш ефективні.

Система виховання характеризується наявністю структурних і функціональних компонентів, об'єднаних цілями виховання. До структурних компонентів виховної системи відносяться: ціль, зміст виховання, викладачі, курсанти, засоби виховання.

Будь-яка система, розрахована на одержання результату, повинна бути на щось орієнтована з самого початку своєї діяльності. Таким вихідним пунктом функціонування виховної системи повинні бути цілі виховання.

У сучасній педагогіці до цілей виховання ставиться ряд вимог: наявність концепції виховної системи, об'єктивність, системність, можливість реалізації, можливість виміру чи наявність методик, за допомогою яких фіксуються результати виховного процесу та інші [5].

Найважливішим завданням системи освіти й національного виховання є ліквідація старих стереотипів мислення, заповнення духовного вакууму, який виник у зв'язку з розпадом ідеологічних схем, що віджили і, як результат, - формування нової ментальності українського суспільства.

Вся система виховної роботи вищого навчального закладу базується на принципах національної системи виховання, основу якої складає ідея цілісного формування особистості. Їх реалізація передбачає гармонійне поєднання інтересів національного відродження українського народу з інтересами інших етносів, що мешкають на території України.

Гуманістичний характер національної системи виховання передбачає побудову змісту, форм і методів виховної роботи з урахуванням глибокого і всебічного вивчення природи вихованців, знання їх індивідуальних особливостей, повагу до особистості й постійну турботу про всебічний розвиток.

Головною метою національного виховання є набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування в молоді, незалежно від національної приналежності, рис громадянина української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури тощо.

Зміни у суспільно-політичному житті країни за останній рік, соціально-економічна специфіка перехідного періоду вимагають відмови від

ідеї всезагальної уніфікації виховної роботи, ревізії її застарілих форм і методів, одночасно відчувається гостра потреба у пошуку нових підходів до її організації і проведення.

Разом з тим, процеси оновлення змістовного і методичного спадку повинні вестися з високим ступенем професійної відповідальності з урахуванням того, що відмова від традиційних виховних заходів і методів, які виправдали себе на практиці, може послабити загальний потенціал національного виховання. Головними критеріями оцінки виховного спадку повинні стати його спрямованість на співробітництво викладача та курсанта, потенціал для особистісного розвитку майбутнього фахівця пожежної безпеки, повага до його особистості.

Виховна робота - невід'ємна частина навчально-виховного процесу. Система виховної роботи у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій має стати способом життя курсантської молоді, усі складові частини якого підпорядковані певній меті й спрямовані на досягнення конкретного результату - формування цілісної гармонійної особистості фахівця пожежної безпеки і громадянина.

Особливе значення має організація виховної роботи у позанавчальний час. При цьому специфіка вищого навчального закладу Державної служби України з надзвичайних ситуацій вимагає не тільки зусиль по формуванню особистості курсанта, але й оволодіння ним в цьому процесі знаннями й уміннями.

Відповідальність за виховання й формування особистості курсантів покладається на керівництво вищого навчального закладу Державної служби України з надзвичайних ситуацій та науково-педагогічний колектив. В організації виховної роботи, її проведенні, крім структурних підрозділів, що безпосередньо відповідають за виховну роботу, тією чи іншою мірою зобов'язані брати участь усі викладачі й співробітники вищого навчального закладу Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Це й є їхнім професійним і громадянським обов'язком.

Курсанти вищого навчального закладу Державної служби України з надзвичайних ситуацій не є лише об'єктом виховного впливу з боку викладачів. Головним принципом побудови системи виховної роботи є суб'єкт - суб'єктні відносини між вихователями й вихованцями, при яких курсантам відводиться роль активних учасників виховного процесу.

У процесі активної виховної діяльності у навчальній і позанавчальній роботі курсанти повинні усвідомити, що їх професійним обов'язком є глибоке оволодіння засадами майбутньої професійної діяльності, підвищення свого загальнокультурного рівня, дотримання правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу Державної служби України з надзвичайних ситуацій, повага до його історії й традицій, прагнення до їх гідного продовження.

Організація виховної роботи в вищого навчального закладу Державної служби України з надзвичайних ситуацій повинна будуватися з урахуванням інтересів курсантів, їх вікових та індивідуальних особливостей, напрямів їх підготовки, можливостей факультетів вищого навчального закладу Державної служби України з надзвичайних ситуацій, термінів навчання. Залучення викладачів до проведення виховної роботи має бути продуманим, базуватися на їх професійних інтересах, особистісних якостях, здібностях і талантах. Особливу увагу слід приділяти залученню до цієї роботи молодих вчених вищого навчального закладу Державної служби України з надзвичайних ситуацій, яким у зв'язку із віковими особливостями легше будувати свої стосунки з курсантами на основі товарищескості та взаєморозуміння.

Основним напрямком у виховній роботі вищого навчального закладу Державної служби України з надзвичайних ситуацій була й є підготовка сучасного фахівця, здатного не лише до особистісного саморозвитку, але й вміння забезпечити процес становлення особистостей інших, розвиток їх розумових, естетичних, фізичних нахилів.

Важливим завданням виховної роботи є засвоєння й подальше збагачення курсантів історико-культурними традиціями українського народу, традиціями й досягненнями вітчизняної науки і практики. Реалізація цієї мети передбачає тісний зв'язок з проблематикою національного виховання, спрямованого на подальший розвиток інтелектуального, творчого, культурного, духовного потенціалу українського народу.

Наслідком виховної роботи має стати стійка ціннісна орієнтація курсантської молоді на шанобливе ставлення до історії української держави, її символіки, кращих національних і світових культурних традицій, толерантність до релігійних, національних, побутових звичаїв інших націй і народностей, глибоке розуміння особистої співучасті й відповідальності за долю країни і свого народу.

Основними принципами організації виховного процесу у вищому навчальному закладі Державної служби України з надзвичайних ситуацій повинні бути: єдність національного й загальнолюдського; доцільність процесу виховання; активність, самодіяльність, творча ініціатива курсантської молоді; демократизація процесу виховання; гуманізація процесу виховання; безперервність і послідовність процесу виховання; єдність навчання й виховання; диференціація й індивідуалізація виховного процесу; взаємодія науково-педагогічного й курсантського колективу та громадськості.

Перераховані принципи реалізуються у процесі навчання, у позанавчальній діяльності, в діяльності різних клубів, гуртків, наукових товариств тощо вищого навчального закладу Державної служби України з надзвичайних ситуацій, його структурних підрозділів. Особлива роль у цьому процесі належить курсантському самоврядуванню.

Виховна робота за своєю сутністю є процесом творчим, який вимагає постійного пошуку нового змісту, оновлення форм і методів організації виховного процесу.

Важливим принципом організації виховного процесу є комплексний підхід, який вимагає єдності всіх його напрямків, спрямування виховного впливу на формування цілісної особистості. Своєю реалізацією ідея комплексності виховного впливу знаходить в єдності напрямків виховної роботи, найважливішими з яких для вищого навчального закладу Державної служби України з надзвичайних ситуацій, на нашу думку, є такі: формування наукового світогляду (напрямок покликаний забезпечити розвиток у курсантів творчої активності, високої інтелектуальної і мовленевої культури, набуття умінь і навичок самостійного пошуку знань, застосування їх у своїй професійній діяльності); моральне виховання (передбачає корекцію і подальший розвиток соціально значущих моральних якостей особистості - людини, яка живе у вільній демократичній країні, яка сповідає ідеали нового українського суспільства; оволодіння духовною культурою людства й всього народу; успадкування кращих моральних зразків поведінки в сім'ї, найближчому соціальному оточенні); трудове виховання (спрямоване на вироблення у курсантів свідомого ставлення до праці; внутрішньої потреби до самостійного, позитивно умотивованого оволодіння знаннями в процесі навчання і готовність чесно працювати після закінчення навчального закладу; оволодіння науковою організацією праці, виховання працелюбства, дисциплінованості, відповідальності й діловитості; здатності реалізувати свій потенціал, педагогічні нахили в умовах ринкових відносин); громадянське й патріотичне виховання (спрямоване на формування національної самосвідомості, любові до України, рідного краю, свого народу; виховання у курсантів почуття причетності до історії країни, поваги до мови, культури, звичаїв українського та інших народів; виховання у душі взаємоповаги, миру, злагоди між людьми і різними етнічними групами; формування навичок самоврядування, соціальної активності й відповідальності фахівця як суб'єкта суспільно-корисної діяльності); правове виховання (формування правової культури курсантів, прищеплення їм поваги до прав і свобод людини й громадянина; знання Конституції України, її нормативно-правових актів, застосування їх у своєму житті та професійній діяльності; засвоєння основ конституційного, адміністративного, кримінального, трудового права тощо); художньо-естетичне виховання (духовне збагачення курсантів, формування основ естетичної культури, розвиток художніх здібностей і естетичного сприйняття дійсності; розширення світогляду, збагачення знаннями у галузі літератури, мистецтва, музики; вироблення вмінь особисто примножувати прекрасне в повсякденному житті); екологічне виховання (передбачає формування екологічної культури особистості курсанта, усвідомлення ним потреби гармонії людини й природи, відповіда-

льності за неї, як за національне багатство, значущості власного здоров'я та навколишнього середовища для морального й фізичного здоров'я народу); економічне виховання (формування у курсантів господарського ставлення до всіх форм власності, умінь якісно й продуктивно працювати, економічно мислити, розумітися в оперативній економічній інформації, застосовувати її в повсякденному житті); фізичне виховання і формування здорового способу життя (спрямоване на формування фізично здорової, гармонійно розвиненої особистості, здатної до творчої напруженої праці й соціально прийнятого відпочинку; формування у курсантів активної негативної позиції до проявів у молодіжному середовищі наркоманії, алкоголізму, паління, токсикоманії та інших форм соціальної дезадаптації; вироблення позитивних звичок, які сприяють здоровому способу життя, активному залученню до занять фізкультурою та спортом); професійне виховання (формування фахівців пожежної безпеки нової форми, розвиток морально-психологічної готовності працювати в нових умовах, вироблення необхідних рис характеру майбутніх рятувальників, вміння використовувати у практичній діяльності кращий вітчизняний і зарубіжний досвід).

Виховна робота у вищому навчальному закладі Державної служби України з надзвичайних ситуацій має бути пріоритетним напрямком у діяльності всіх управлінських підрозділів та особисто їх керівників. Її результати повинні стати найважливішим критерієм оцінки їхньої діяльності, а також підставою для матеріального та морального заохочення.

Висновки. Виховний процес майбутнього фахівця пожежної безпеки - це цілеспрямоване управління процесом розвитку особистості через створення середовища із сприятливим духовним та моральним кліматом і зручними умовами для розвитку Людини - фізично здорової, інтелектуально розвиненої, фахово-компетентної, духовно багатої, морально зрілої та соціально активної особистості, яка бачить і реалізує свій інтерес в контексті інтересу загальнолюдського та національного.

Організація виховної роботи у вищому навчальному закладі Державної служби України з надзвичайних ситуацій має відповідати вимогам системного підходу і передбачати функціонування таких компонентів: системи планів, змісту, науково обґрунтованого режиму діяльності, комплексних форм організації роботи і взаємодії з соціальними інститутами, курсантського самоврядування, методичного забезпечення й управління навчальною та позааудиторною діяльністю курсантів, необхідної навчально-матеріальної бази тощо.

Ефективність виховної роботи вищого навчального закладу Державної служби України з надзвичайних ситуацій істотно зросте за умови створення таких організаційно-педагогічних умов: наявності системи виховної роботи; систематичного орієнтування на ідеал рятувальника як носія специфічних моральних якостей; підготовленості викладачів до організації

всіх видів виховної діяльності, цілеспрямованого науково-методичного забезпечення виховного процесу; залучення курсантів до активної навчально-виховної діяльності через самоврядування та організацію комплексних форм позааудиторної роботи; здійснення науково-обґрунтованого управління та педагогічного керівництва виховною роботою.

Перспективи подальших досліджень. Існує потреба подальшої розробки теоретичних основ управління виховним процесом вищого навчального закладу Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Зокрема, потребує теоретичного обґрунтування і введення в практику нова система управління вихованням, що відповідає сучасним соціальним вимогам.

ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Хрыков Е.Н. Теория и методика внутришкольного управления в современных условиях. Дис... докт. пед. наук: 13.00.01. - К., 1997. – 422 с.
3. Степанов Е.Н. Методология моделирования воспитательной системы образовательного учреждения // Педагогика. - 2001. - № 4. - С.14-19.
4. Пикельна В.С., Удод О.А. Управление школой. - Дніпропетровськ: Науково-методичне об'єднання педагогічних інновацій «Альфа». - 1998. – 284 с.
5. Основные принципы управления (Из книги В. Кнорринга «Искусство управления») // Финансист. - 1997. -№ 9. - С. 105.

УДК. 159.9:355.01

Колосович О.С., старший викладач кафедри психології управління Львівського державного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛУЖБОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ ОФІЦЕРА З НЕФОРМАЛЬНИМИ ЛІДЕРАМИ В ЗВИЧАЙНИХ ТА ОСОБЛИВИХ УМОВАХ ВИКОНАННЯ ПІДРОЗДІЛОМ ОСНОВНИХ ЗАВДАНЬ

У статті наведено результати емпіричного дослідження, яке мало на меті встановлення психологічних особливостей службової взаємодії офіцера з неформальними лідерами в звичайних та особливих умовах виконання підрозділом основних завдань. Проведено порівняльний аналіз особливостей службової взаємодії в мирних умовах та при бойових діях.

Ключові слова: службова взаємодія, офіцер, військовий підрозділ, неформальний лідер, основне завдання, мирні умови, бойові дії.

В статье приведены результаты эмпирического исследования, целью которого было установление психологических особенностей служебного взаимодействия офицера с неформальными лидерами в обычных и особых условиях выполнения